

Az OKI kutatási központja

Az Országos Közoktatási Intézet kutatási központja közvetlenül az intézet létrehozását követően, 1991 őszén alakult meg. Az alapító okirat értelmében az intézetben az oktatásügyi döntéseket megalapozó, azok társadalmi hatásait vizsgáló oktatáspolitikai és oktatásszociológiai kutatásokat is kell folytatni. A kutatási központ ennek a feladatnak az ellátására jött létre.

A központ munkatársainak egy része korábban az Oktatáskutató Intézetben végzett hasonló kutatásokat, mások újonnan kerültek az intézethez. Többségük a közoktatás különböző területeit jól ismerő, tapasztalt kutató, akiknek a neve jól ismert a szűkebb vagy tágabb szakmai közvéleményen belül.

A kutatási központban folyó kutatások sajátossága az, hogy elsősorban nem osztálytermi vagy intézményi, hanem rendszerszintű folyamatokra irányulnak. Olyan folyamatokra tehát, melyek gyakran kívülrekednek a neveléstudomány érdeklődési körén, ugyanakkor a közoktatáspolitikai és a közoktatásirányítás számára nélkülözhetetlen a tudományos igényű elemzésük.

Az oktatáspolitikai döntéshozatal megalapozását célzó rendszerszintű vagy ún. politika-orientált kutatásoknak egy egyébként alapvetően tartalmi kutatási és fejlesztési feladatokra szervezett intézetben való megszervezése a korábbiakhoz képest jelentős változásról árulkodik. Nevezetesen arról, hogy a hosszú ideig szembenálló és szükségképpen eltérő módon intézményesült tartalmi és politika-orientált megközelítések ma már nem kibékíthetetlenek, hanem egymásra megtermékenyítő hatást gyakorolnak.

Demográfia és közoktatás

A központ egyik fontos kutatási területe a demográfiai viszonyok közoktatási hatásainak elemzése. A közoktatást érő legjelentősebb demográfiai eredetű kihívás kétségtelenül a hetvenes évek közepén született nagylétszámú korosztálynak a középfokú oktatásba való belépése. Ez önmagában is jelentős kihívást jelentene, és pedig nemcsak a befogadó intézményi kapacitás szűkössége miatt. Súlyosbító tényezőt jelent az, hogy a demográfiai hullám olyan időszakban éri el a középfokú oktatást, amikor egyfelől a gazdasági recesszió következtében leépülőben van a korábban a biztonsági szelep szerepét is betöltő láncszeme, a szakmunkásképzés, másfelől az önkormányzati törvény nyomán a középfokú ellátásért azelőtt felelős közigazgatási szint, a megyei közigazgatás nem tudja korábbi feladatait ellátni.

A népes korosztályok sajátos szocializációs helyzetbe kerülnek, részben iskoláztatási feltételeik romlása, részben az erőteljesebb versenyhelyzet miatt. Ennek e generációra hosszabb távon is jelentkező negatív hatásai is lehetnek.

A beiskolázási problémák és a népes korosztály iskolai konfliktusainak az elemzésére interjúk készültek tanügyigazgatási tisztviselőkkel és iskolaigazgatókkal, aminek alapján több publikáció és előadás született. E kutatási eredmények jelentős részben a központ munkatársai által végzett szakértői tevékenységben használtak, amiről az alábbiakban még részletesebben is szó lesz.

Ifjúsági munkanélküliség, szakképzés, hiányos képzettségűek

A közoktatáspolitikai közeljövőben egyre gyakrabban fog szembesülni az ifjúsági munkanélküliség problémájával, amely elsősorban a hiányos képzettségű fiatalokat sújtja. A központ másik kiemelt kutatási területe az ifjúsági munkanélküliség jelenségének, és az iskolára gyakorolt hatásának vizsgálata. Részben az MKM, részben pedig a *Közoktatási Kutatások Titkársága* támogatásával megtörtént egy nagyobb empirikus vizsgálat előkészítését szolgáló szűkebb körű adatgyűjtés. Ennek keretében a kormányzati hivatalokban fellelhető, az ifjúsági munkanélküliségre vonatkozó – meglehetősen nehezen hozzáférhető – adatok begyűjtése történt meg, illetve egy a munkanélküliség által erősen fenyegetett településen szakmunkástanulók lettek megkérdezve arról, hogy miképpen látják elhelyezkedési esélyeiket, milyen módon tudnak reagálni a kedvezőtlen munkaerőpiaci kilátásokra.

A kutatás arról kíván információt adni, hogy a magyar iskolák érzékelik-e a problémát, s ha igen: hogyan reagálnak rá. Másik fontos célja annak a bemutatása, hogy az ifjúsági munkanélküliséggel a hetvenes években szembesült nyugat-európai iskolarendszerek hogyan reagáltak erre a problémára és ennek alapján javaslatok megfogalmazása a hazai oktatásügyi döntéshozók számára. Ugyancsak célja a kutatásnak az, hogy bemutassa, a munkanélküliség mint élethelyzetnek milyen hatást gyakorol a fiatalokra, s hogy a munkanélküliség perspektívája milyen szociális zónák nehézségei elé állítja az iskolát.

A munkanélküliség, mint ismeretes elsősorban az iskolarendszertől hiányos képzettséggel kikerülő fiatalokat sújtja. Ennek az ifjúsági csoportnak az iskoláztatásával és munkaerőpiaci perspektíváival foglalkozik egy másik kutatás, amely OTKA támogatással indult meg. E kutatás keretei között elsősorban a hazai viszonyok feltérképezése és nemzetközi összehasonlító elemzések készültek. A témával foglalkozó kutatók bekapcsolódtak azokba a munkálatokba, melyek célja a nyolcéves általános alapképzés meghosszabbításának tartalmi megalapozása, a felfelé építkező általános iskolák megfelelő programmal való ellátása. Ebből a célból több hasonló külföldi, elsősorban német nyelvterületen zajló kezdeményezést elemeztek illetve javasoltak adaptálásra (biztosítva ehhez az eredeti programokat és tankönyveket).

A kutatási központban folyó, a szakképzéssel kapcsolatos kutatások közül külön figyelmet érdemel az a holland–magyar közös projekt, melynek a célja egy, a munkaerőpiaci változásokhoz rugalmasan illeszkedő szakképzés–fejlesztési modell kialakítása. E projektet csaknem egészében a holland partnerek finanszírozzák. A kutatás első eredményeit a kutatók egy Magyarországon megrendezett konferencián ismertették (*Vocational Education in the Market – The Netherlands–Hungary papers*, 1991).

A közoktatási irányítás kutatása

A közoktatási irányítás a kutatási központ tevékenységének kiemelt kutatási területe. Az e területen folyó kutatások olyan kérdésekre irányulnak, mint az önkormányzati iskolairányítás, a választott oktatásirányító testületek, a felügyeleti rendszer és a pedagógiai szolgáltatások problémái. A közoktatás–irányítási kutatások között

külön említeni kell az "Önkormányzatok a közoktatásban" c. témát, amelynek vizsgálata részben az MKM, részben a *Közoktatási Kutatások Titkárságának* a támogatásával folyik.

A közoktatási irányítás számára a legnagyobb kihívást az elmúlt időszakban a közigazgatás önkormányzati alapon történt átszervezése jelentette. Az önkormányzati törvény, amely az önkormányzatok tulajdonába adta a közoktatás intézmények döntő többségét, rendkívüli kihívást jelent a tanügy számára. Az önkormányzatok nagy része nincs megfelelően felkészülve a közoktatással kapcsolatos feladatok ellátására, s a központi igazgatásnak rendkívül kevés információ áll a rendelkezésére arról, hogy az önkormányzatok milyen problémákkal találják szembe magukat ezen a területen. Nincsenek rendszerezett ismeretek arról, hogy az önkormányzati igazgatás hogyan érinti a közoktatásra általában jellemző körzeti feladatellátást, hogy miképpen alakul az intézmények és fenntartóik kapcsolata. A közigazgatási és különösen a tanügyigazgatási információs hálózat elégtelen működése miatt ilyen információkat rendezett formában jelenleg csak a kutatás tud biztosítani.

Az "Önkormányzatok a közoktatásban" című kutatást a megyei pedagógiai intézetekkel együttműködve folytatjuk. A megyei intézetek részben adatgyűjtést, részben a tapasztalatok összegzését végzik. Emellett a helyi iskola-önkormányzat konfliktusok feltárását célzó esettanulmányok készülnek. A kutatás első eredményei várhatóan 1991 végén lesznek hozzáférhetőek.

A közoktatási irányítással és az önkormányzatok közoktatási szerepével kapcsolatos kutatások eredményei közvetlenül beépültek a közoktatási törvényelőkészítés szakértői munkálataiba.

A közoktatási irányítási kutatásokhoz kapcsolódik a kutatási központnak az oktatásügyi vezetőképzés területén kifejtett tevékenysége. Ezen a területen elsősorban annak a holland-magyar programnak a menedzselését kell kiemelnünk, melynek keretében tizenöt hazai iskolaigazgató vett részt egy, a *Holland Oktatásügyi Vezetőképző Intézet* által Amszterdamban szervezett nyolc hetes vezetőképző tanfolyamon. A holland féllel szorosan együttműködve a központ szervezte meg a nyilvános pályázatot, a jelöltek kiválasztását, és a holland képző intézménynek a hazai viszonyokról való szakmai tájékoztatását. A tanfolyam úttörő jellegű, hiszen először fordult elő az, hogy egy nyugat-európai ország a saját vezetőképző programját adaptálni próbálta a kelet-európai viszonyokhoz.

A tanfolyam sikerét jelzi, hogy a holland kormány azt a következő évben meg akarja ismételni, s hogy az azon részt vett iskolaigazgatók egy része nemcsak bekapcsolódott a hazai vezetőképzésbe, hanem egy olyan egyesület megalakítását is elhatározták, amelynek célja a hazai vezetőképzés megújítása, modernizálása.

A kutatási központ a tanfolyam hatásainak követéses vizsgálat formájában történő elemzésével kívánja segíteni egyfelől a jövőben szervezendő újabb tanfolyamok hatékonyságának a növelését, másfelől a hazai oktatásügyi vezetőképzés jobbítását.

További kutatások

A kutatási központban folyik a Zsolnai-féle képességfejlesztő program, valamint a jászberényi tanítóképzési kísérlet hatásvizsgálata, a képességfejlesztő programmal

kapcsolatban végzett mérések számítógépes feldolgozása és kiértékelése.

OTKA támogatással ugyancsak folyik egy, az iskola kultúráközvetítő szerepének a vizsgálatát célzó oktatásszociológiai kutatás, amely annak a bemutatására vállalkozik, hogy az iskola hogyan és milyen eredménnyel formálja a tanulók valóság- és társadalomképét, ezzel kapcsolatos attitűdjeit.

A kutatási központban egyéb, a pedagógiai kultúrával kapcsolatos kutatások is folynak. Ezek közül meg kell említeni a kulturális sokszínűség és a szubkultúrák iskolai vonatkozásaival foglalkozó vizsgálatokat.

Nemzetközi összehasonlító kutatások

Noha a kutatási központban OTKA támogatással önálló kutatási irányként is megjelentek a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (az OTKA téma címe: "Az oktatás jövője és az európai kihívás"), ezek általában nem különböznek el a korábban említett kutatási területektől. Csaknem minden területen készülnek a nemzetközi hátteret is bemutató elemzések, így különösen az oktatásirányítás, a szakképzés, az ifjúsági munkanélküliség témákban. A hazai viszonyokat bemutató kutatási eredményekről a központ munkatársai több nemzetközi konferencián, szimpóziumon vagy szemináriumon számoltak be német, angol, francia és más nyelvterületeken.

A kutatási központ koordináló szerepet játszik a *Network Educational Science* elnevezésű európai neveléstudományi együttműködési szervezetben, melybe bekapcsolódott három hazai egyetem neveléstudományi tanszéke. A Network 1991-ben hat egyetemi hallgatónak biztosított kéthónapos nyugat-európai tanulmányutat, és e szervezet adott lehetőséget a magyar iskolagazgatók korábban említett hollandiai képzésére is.

Szakértői tevékenység

A kutatási központ több munkatársa az elmúlt egy év során rendszeresen folytatott szakértői tevékenységet kormányzati szervek és politikai szervezetek részére. E szakértői tevékenység elsősorban konkrét politika-területek elemzését, koncepcionálót munkát, kormányzati anyagok véleményezését, közigazgatási döntések előkészítését jelenti, de olyan feladatokat is magába foglal, mint előadások tartása szakmai továbbképzéseken, részvétel szakmai és politikai vitákon, publicisztika, tömegkommunikációs szereplés stb. Az elmúlt egy évben a központ munkájában a szakértői tevékenység aránya különösen magas volt, részben azért, mert erre igen nagy volt a kereslet, részben azért, mert a kutatási feltételek (információs és könyvtári szolgáltatások, technikai eszközök, kiszolgáló személyzet és különösen a kutatási pénzek) hiánya miatt elsősorban erre volt lehetőség.

E szakértői tevékenység a politikai rendszerváltás nyomán az elmúlt években különösen felértékelődött. A parlamenti demokrácia kiépülésével, az egymással rivalizáló politikai erők megjelenésével, és a kormányzati szférán belül zajló ártrendeződéssel nemcsak a szakértői tevékenység iránti igény nőtt meg, hanem a szakmai és politikai tényezők közötti kapcsolatok is átalakultak. Noha a szakmai és politikai

tényezők közötti kapcsolatok ma is sok bizonytalansági elemet hordoznak és gyakran nehéz megvonni a két tényező közötti határvonalakat, e kapcsolatok remélhetően egyre inkább a modern parlamenti demokráciákra jellemző formát öltenek.

A kutatási központ munkatársai közül többen részt vettek annak a szakértői bizottságnak a tevékenységében, amely a Művelődési és Közoktatási Minisztérium felkérésére Gázsó Ferenc vezetésével a közoktatási törvény szakmai koncepciójának a kidolgozására alakult. A szakértői bizottság 1990 szeptemberétől 1991 júliusáig működött. A törvény-koncepció munkálatai során a központ munkatársai elsősorban a tankötelezettséggel, az iskolaszervezettel, az általános és a szakképzés kapcsolódásával, a pedagógus státusz szabályozásával valamint a közoktatási rendszer irányításával kapcsolatban készítettek szakértői anyagokat. A munkatársak részt vettek a törvény-koncepció első változatának csak nem két hónapig tartó, az ország különböző régióiban szervezett szakmai-társadalmi vitáján.

A törvény-koncepció kidolgozása, az ezt előkészítő elemzések előkészítése, a bizottsági viták és a politikaformálásba való bekapcsolódás egyfelől rendkívül gazdag tapasztalati anyaghoz juttatta a kutatókat, amit az elkövetkezőkben minden bizonynyal kamatoztatni lehet majd, ugyanakkor az ezzel járó, bizonytalansági tényezők nyilvánvalóan nem kedveznek a kutatáshoz szükséges nyugodt feltételek kialakulásának. Ez utóbbit azért kell külön hangsúlyozni, mert, mint ismeretes, a Gázsó-féle szakértői bizottság által készített anyag meglehetősen éles, gyakran politikai indítású vitákat kavart.

A törvény-koncepció kidolgozása és a vele kapcsolatos viták mutatták meg, hogy a szakértői és politikai szerepek nem válnak el egymástól kellő mértékben. Az oktatáspolitikai döntéshozatal bizonytalanságai miatt és a megfelelő politikai döntések hiányában állandóan igen nagy kockázata volt annak, hogy a szakértők szándékaik ellenére politikai szerepekbe kényszerülnek, aminek az is kedvezett, hogy maguk a politikusok is gyakran a szakértőktől várják politikai természetű kérdések eldöntését.

A tanügyigazgatás szervezetlensége, a megfelelő szervezeti és személyi feltételek hiánya ugyancsak kedvez a különböző kompetencia-területek összekeveredésének. A kutatási központ munkatársai sok olyan szakértői tevékenységet is végeztek az elmúlt évben, amelyre a fentiek miatt volt szüksége a közoktatási igazgatásnak. Ilyen például a szerkezeti változtatást kezdeményező intézmények engedélyezési kérelmének elbírálásával kapcsolatban végzett szakértői tevékenység, ami lényegében helyszíni látogatásokra épülő szakvélemények kialakítását jelentette. Normális körülmények között az ilyen jellegű tevékenységet maga az igazgatási vagy felügyeleti személyzet végezi. Az engedélyezési eljárás során a közigazgatási döntéshozatal nem egy esetben közvetlenül az ilyen módon elkészült szakértői véleményekre épült, azaz a szakértői vélemény nemcsak alátámasztotta, hanem mintegy pótolta vagy jobb esetben legitimizálta a közigazgatási döntést.

A kutatási központ munkatársainak szakértői tevékenysége a fentiek mellett kiterjedt a hátrányos helyzetű fiatalok oktatásával, szakképzésével kapcsolatos kormányzati programok kidolgozására is. E szakértői tevékenységet nemcsak az OKI-t közvetlenül felügyelő tárca, hanem a *Népjóléti Minisztérium* és a *Munkaügyi Minisztérium* is igénybe vette.

A kutatás feltételei

Az Országos Közoktatási Intézet létrehozása, mint ismeretes, meglehetősen viharos körülmények között, konfliktusokkal tarkított elnyúló átszervezési folyamat eredményeként történt. Hosszú ideig a kutatások alapvető infrastrukturális feltételei is hiányoztak. A kutatások pénzügyi támogatása csak hónapokkal a tervek kidolgozását követően indult el, s néhány alapvető feltétel e beszámoló megírásáig (1991 július) sem lett biztosítva. Mindenekelőtt a megfelelő könyvtári szolgáltatások hiányát kell megemlíteni, ami nélkül megfelelő színvonalú, a hazai és nemzetközi tudományos normáknak megfelelő kutatómunka csak rendkívüli nehézségekkel folytatható. Ugyancsak nem megoldott a kutatási eredmények kiadása és terjesztése.

Halász Gábor

A Waldorf-iskoláról röviden

1989. szeptember 4-én nyílt meg Solymáron a Művelődési Ház egyik – a szülők munkájával és a "Török Sándor" Waldorf-pedagógiai Alapítvány támogatásával – átalakított kisebb termében az első Waldorf-iskola Magyarországon. Ez – tudásunk szerint – egyben az első olyan állampolgári kezdeményezésből létrejött iskola is, amely a maga 12+1 évfolyamával a középiskolát és az általános iskolát egységes egészként foglalja magában.

A Művelődési Minisztérium - 26122/1988. VIII-as számú engedélyével - tette lehetővé az iskola megalapítását. Mind akkor, mind azóta a minisztérium anyagilag és erkölcsileg egyaránt *kiemelten* támogatta és támogatja az iskola elindítását és működését.

Az iskola megindításához jelentős segítséget nyújtott a solymári nagyközségi Tanács, a solymári Pest megyei Műanyagipari Vállalat, a budapesti MAKONA építészeti iroda, a budapesti 28-as számú Jogtanácsosi Munkaközösség, továbbá bel- és külföldi magánszemélyek, külföldi iskolák, stb. A szakmai felügyelettel és támogatással a Művelődési Minisztérium az Iskolafejlesztési Központot bízta meg.

A szabad Waldorf-iskolák alternatív oktatási programját 1919 és 1925 között dolgozta ki, alapozta meg egy pedagógusi munkaközösség, Stuttgartban, a Waldorf-Astoria Cigarettagyár akkori igazgatójának, *Emil Moltnak* a felkérésére. Az iskola a gyár munkásainak gyerekei számára szerveződött, *Rudolf Steiner* vezetésével. Tudásunk szerint ez volt az első, *középiskolát is magában foglaló egységes iskola*, mely azonos alapképzettséget óhajtott adni a leendő szakmunkásoknak, technikusoknak és azoknak is, akik a későbbiekben egyetemen, főiskolán folytatják tanulmányaikat.

A szakmai orientációt tekintve alapvető praktikus készségek kiépítését tűzte ki célul nem pedig szűken vett szakmai specializációt. Úgy gondolta, hogy a *Können* – a képességekké konvertált tudás – iskolájává kell válnia, a *Wissen* – a csak szóbeli, verbális tudást nyújtó szisztémák – állami iskoláival szemben.